

Ungdom og tradisjonell bruk av naturen

Tormod Øia og Åse Strandbu

Med bakgrunn i to landsrepresentative undersøkelser fra 1992 og 2002 gir denne artikkelen en beskrivelse av endringer i forholdet norsk ungdom har til noen av de tradisjonelle norske formene for friluftsliv som skiturer, fisketurer, sopp- og bærturer og fotturer i skog og mark. Videre vises noen skillelinjer i bruk av naturen langs tre dimensjoner: kjønn, bostedstype og sosial klasse. Konklusjonen er at tradisjonell bruk av natur til ulike former for friluftsliv har gått markert tilbake blant norsk ungdom i tiårsperioden fra 1992 til 2002, og at nye former for friluftsliv som snøbrettkjøring også lar seg forene med tradisjonelt friluftsliv.

Temaet ungdom og friluftsliv forbindes ofte med nyere former og aktiviteter der det inngår en stor porsjon lek, fart og spenning. Mange av disse nye aktivitetene er knytta opp mot internasjonale ungdomskulturer og livsstiler med et tydelig kommersielt preg. Terminologien er ofte engelsk. Eksempler er frikjøring eller såkalt off pist, elvepadling eller såkalt rafting og ikke minst snøbrett eller snowboard.

Er det slik at ungdom ikke lenger tar del i tradisjonelle former for friluftsliv? Formålet med denne artikkelen er å gi en nærmere beskrivelse av hvilket forhold norsk ungdom har til noen av de tradisjonelle norske formene for friluftsliv som skiturer, fisketurer, sopp- og bærturer og fotturer i skog og mark. Hvordan bruker norsk ungdom naturen, og hvordan har dette endret seg i en tiårsperiode? Videre er målet å spore kulturelle skillelinjer i bruk av naturen langs tre dimensjoner: kjønn, bostedstype og sosial klasse. Hvilken betydning har kjønn, bosted og sosial klasse for i hvilken grad unge mennesker bruker og utnytter de mulighetene naturen gir? Er det store forskjeller mellom by og land? Hvordan kan slike forskjeller best forklares? Finner vi eventuelt særskilt sterke kjønnsforskjeller på landsbygda?

Datakildene er den kvantitative undersøkelsen *Ung i Norge 2002* (Rosow og Bø 2002), og den tilsvarende undersøkelsen *Ung i Norge 1992* (Øia

1994). Begge undersøkelsene hadde et representativt utvalg på rundt 11 000 ungdommer i aldersgruppa 13 til 19 år med høy svarprosent (97 i 1992 og 94 i 2004). Undersøkelsene gir to tidstypiske kutt inn i ungdomsmiljøene og danner er godt utgangspunkt for å beskrive endringer i en tiårsperiode.

Bakgrunn – naturen og det moderne

Utviklingen av det moderne samfunn har medført at naturen i stor utstrekning har blitt underlagt mennesker. Den engelske sosiologen Anthony Giddens går så langt som til å snakke om «the end of nature»:

Naturen, i betydningen et fenomen der eksisterer uafhængigt af det sociale liv, har på sin vis nået sitt «endeligt» i dag som en konsekvens af at den er domineret af mennesker (Giddens 1996: 13).

Samtidig som naturen i stor grad har blitt underlagt mennesker, framstilles menneskers forhold til naturen ofte som atskilt og fremmedgjort. Det er nærliggende å tenke at Giddens' primære referanse og erfaring er de tett befolkede hage-, jordbruks-, landsby- og bylandskapene i Sør- og Midt-England. Ikke desto mindre peker han på det poenget at flere lever i byer – fysisk skilt fra naturen, og at få arbeider i primærnæring eller er i kontakt med naturen i sitt daglige virke. Slike utviklingstrekk er tydelige også i Norge.

Like fullt har naturen en særskilt symbolsk mening for oss nordmenn. Mange forfattere trekker fram naturens betydning for den norske nasjonale identitet (Nedrelid 1992, 1993 Goksøyr 1994, Skirbekk 1984, Witoszek 1998). I den nasjonale selvpresentasjonen legges det særlig vekt på naturen – på friluftslivets norske særpreg. Forholdet til naturen blir trukket fram som særlig sentral i utviklingen av en nasjonal identitet. Skirbekk (1984) sier det slik: «Nordmenn er ikkje særlig spennande, bortsett fra når det gjelder forholdet til naturen (...) Djupast sett er alt dette religiøst.»

I en innføringsbok i sosiologi beskrives det norske forholdet til naturen og følgene for barneoppdragelsen slik:

Selv om det ikke er noen plikt å være glad i naturen, er det likevel en utbredt norm at det er bra å ha kjærlighet til den. (...) Derfor penses eller kanaliseres norske barn tidlig inn på naturdyrkelsen (Østerberg og Engelstad 1995: 447).

Mønsterplanen for grunnskolen gir opplæringen i kunnskap om naturen og ikke minst evnen til å glede seg over naturen en sentral plass. Spørsmålet er om, og i hvilken grad, moderne norske ungdommer kjenner seg igjen i en slik presentasjon.

Ungdoms forhold til natur er viktig av flere grunner. Friluftslivserfaringer i barne- og ungdomsåra oppfattes som sentrale for friluftsjakter senere i livet (Kelly 1977, Scott og Willits 1998). Samtidig regnes friluftsliv som helsebringende og som en kilde til livskvalitet (Strumse 1994 og 1995). Videre kan det være en sammenheng mellom ungdoms opplevelse og bruk av naturen, og forståelse av miljøproblemer mer generelt (jf. Skogen 1993, Seippel 1995).

Organisasjoner orientert rundt naturbruk og naturvern opplever en nedgang. I *Ung i Norge*-undersøkelsen 1992 oppgav 5,3 prosent av de unge at de var medlemmer i jakt- og fiskeorganisasjoner, og 3,4 prosent at de var med i miljøvernorganisasjoner. Tilsvarende tall i 2002 var 3,6 prosent og 1,2 prosent. Rekruttene er i dårlig fysisk form, og er dårlig skikket til å klare seg ute i naturen – noe som forklares med at: «dagens ungdom er for urbane. Få er vant med friluftsliv, skigåing, telt og sovepose.»¹ Tall fra Norges Skiforbund viser at antall barn som har deltatt i skolelandskampene på ski, er dramatisk redusert (Bischoff og Odden 1999). Bekymringer knytta til påstander om at ungdom har mista interessen for friluftsliv, og at dette er en årsak til at de har blitt mindre fysisk aktive, er enda en grunn til å studere ungdoms forhold til natur.

Bruk av skog, mark og fjell har røtter tilbake til tradisjoner fra det gamle bondesamfunnet. Utmarka hadde en nytteverdi, som kilde til matauk gjennom jakt, fiske og sanking. Fra slutten av 1800-tallet vokste det fram et alternativt mer romantisert syn på naturen. Byborgeren oppdaget naturen som kilde til naturopplevelse, inspirasjon og rekreasjon. Det oppstod et friluftslivsideal hvor de fremste eksponentene og inspiratorene var Fridtjof Nansen og Roald Amundsen. I et forsøk på å nyansere forståelsen av det norske friluftslivet har Gunnar Breivik (1978) skilt mellom landsbygdas friluftsliv og byens friluftsliv. *Landsbygdas friluftsliv* er utviklet fra gammel jeger- og bondekultur og har preg av høsting og til dels attåttnæring. Her er nytte et sentralt element i aktivitetene. *Byens friluftsliv* har derimot sin opprinnelse i spaserter, riding, jakt og fiske og klatring slik borgerskap utformet disse aktivitetene. Vel så viktig som aktivitetene i seg selv var den holdningen til bruk av naturen som preget dette friluftslivet. Naturen var et sted for rekreasjon og kontemplasjon. Nytteaspektet var nærmest fraværende.

Vi kan likevel stille spørsmål ved hvor tydelig skillet mellom by og land har vært. Selv om Breiviks beskrivelse av borgerskapet kan være tref-

fende, har norske byer, i europeisk sammenheng, alltid vært små med god og enkel tilgang til naturen. Byborgerskapet var en elite. Spørsmålet er hvor dypt ned i bybefolkningen dette romantiserte synet på naturen rakk. I historisk perspektiv har også befolkningen i byene hatt behov for å supplere og nytte naturressurser når mulighetene var til stede.

Sein industrialisering og urbanisering er nærliggende forklaringer på at røttene fra bonde- og kystkulturens praktiske forhold til natur har en særlig betydning i Norge. Dyrkingen av «den skjønne naturen» knyttes derimot til andre inspirasjonskilder, til romantikken (Nedrelid 1992, Macnaghten og Urry 1998: 12) og til den borgerlige kulturen som utviklet seg mot slutten av forrige århundre. Her var naturen stedet for å tilbringe fritida. Naturdyrkingen ble framstilt som *komplementært* til byen, industrialismen og den instrumentelle fornuft som preget det nye borgerskapets livsformer. Dette føyer seg inn i en større sammenheng der det romantiske natursynet tenkes som en *reaksjon* på opplysningstida og industrialismens utnyttelse av naturressurser. Allerede i 1784 gir Bartholomeus Herman von Løvenskiold, født i 1729 og sønn av jernverkeier og kanselliråd Herman Løvenskiold, til beste følgende malende skildring av en naturperle:

Kile-vandet (...) ligger overmaade yndigt omringet af mange Gaarder og Pladser, høye Fjelde, hævede Marker og skønne Skove, deri nedrende Fjeld-Elven, Sand-Vands-Elven, Lundestul- og Veyaae-Elve, og de smukke Gaarde Øen, Stavdal og Næs Gaarde gjøre synet saa meget mere indtagende.

Her ere ellers omkring mange lystige Egne, og jeg, som ofte gennemreiste alle disse egne paa alle Aarets Tiider (...) da Fuglene besang Lundene paa de nylig løvhængte Greene, da Bækkene skummede og Fossernes Brusen opfyldte Dahlerne med Lyd og Gjenlyd fra de omkring liggende Høye; jeg gennemreiste disse Egne med de sødeste Følelser, da Sommerens Yndigheder omstraaledes af Blomster-Krandse; da Skovene vrimlede af velfødde Dyr og arbejdende Mennesker (...) der efter fuldført Dags Arbejde lokkede de skønne og nydeligste Fiske til deres Fiske-Kroge; da Trosten slog sine Slag, Giøgerne galede og da den nedgaaende Sol gav Skygger og Afbildninger af lutter fortryllende Optrin.²

De «arbeidende Mennesker» er, sammen med «velfødde Dyr», også gjort til del av dette romantiserte natursynet. Egnens innbyggere inngår sammen med «Giøgerne» og den «nedgaaende Sol» i «lutter fortryllende Optrin». De framstår som naturmennesker og dermed som ett med den naturen

Løvenskiold dyrker. Løvenskiold er derimot hevet over og utafør sitt eget bilde av denne idyllen. Han opptrer som opplyst borger og representant for datidas dannede europeere.

I andre bidrag framstilles aktiviteter i naturen ikke som komplementære til, men som en forlengelse av den borgerlige kulturen. Frykman og Löfgren (1994) og Barthes (1969) har påpekt at kjærlighet til fjellet passer godt inn i verdensbildet og morallæren som vokste fram i den borgerlige kulturen mot slutten av 1800-tallet. Tindebestigning og ødemarksvandringer avspeiler både askese- og prestasjonsmoralen og individualismen i den borgerlige kulturen. «Mannen som trosser strabaser og i ensomhet bestiger fjelltoppen, utfører et ritual som uttrykker et grunntema i det nye verdensbilde: Individet i kamp med naturen» (Frykman og Löfgren 1994: 52). Mytene om Nansen og Amundsen passer godt inn i et slikt perspektiv.

Selv om disse to «typene» friluftsliv er lette å kjenne igjen, er det langt fra sikkert at betegnelsene Breivik bruker, er dekkende eller relevante for en beskrivelse av de unges friluftsliv i 2002. Andre undersøkelser, med mindre omfang enn den som er grunnlaget i denne artikkelen, indikerer at skillet ikke er så relevant lenger (Kleiven 1992, Aasætre mfl. 1994). Det kan også være at forskjeller i livsstil mellom by og land har minket. I senere diskusjoner av det urbane er en ofte framsatt påstand at livet på landet og i byen får mer og mer til felles slik at det ikke lenger er meningsadekvat å snakke om særegne urbane eller rurale livsstiler (Østerberg 1998). For ungdomskulturene er dette påfallende. Med moderne massemedier blir de samme TV-programmene, den samme reklamen, de samme musikkvideoene og popartistene og de samme motene spredt til Oslo og til utkantstrøk samtidig. Vestel (1995) beskrev for eksempel «skatepunks» som en viktig ungdomsgruppe på Rena i 1995. Det er ikke gitt at de viktige skillene i dag går mellom by og bygd. Vi har mulighet til å undersøke dette med et landsrepresentativt datasett.

Omfang og endring i en tiårsperiode

Vorkinn (Vorkinn mfl. 1997) fant i en gjennomgang av flere norske friluftslivsundersøkelser fra 1970 til 1996 en endring i retning av at færre plukker bær, men flere går fottur i fjellet og i skog og mark, og flere tar en sykkeltur i naturen. Deltakerandelen for en rekke aktiviteter som skiturer og fotturer i fjellet, fotturer i skog og mark og løpe- og jøggeturer økte vesentlig fra 1970-åra og fram til 1989–90-åra. Fra slutten av 1980-åra og fram til 1996 var deltakelsen forholdsvis stabil. I aldersgruppa 16–24 år var den tydeligste endringen at alpint hadde en sterk økning fra 1970-åra, mens noen færre

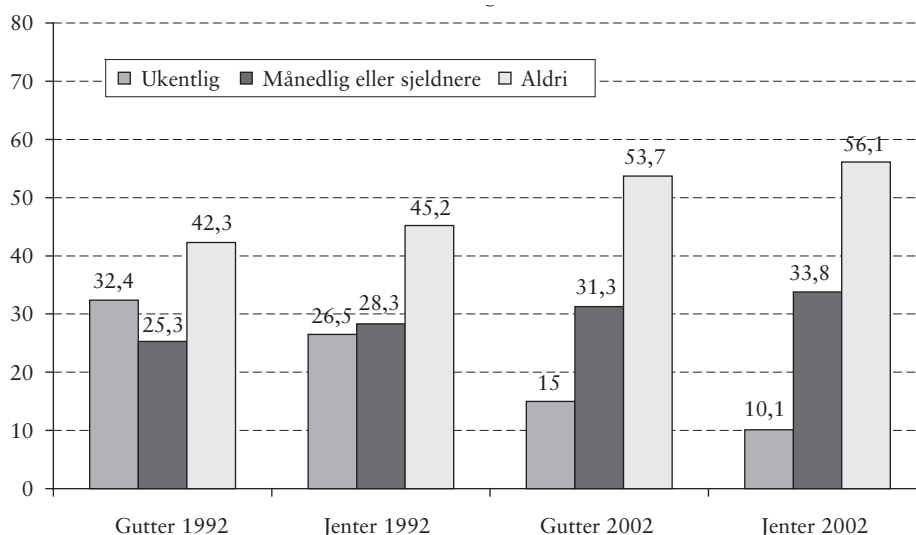
gikk på skiturer i skog og mark. En annen endring var en tilbakegang i interessen for ferskvannsfiske, og sopp- og bærturer. Forfatterne konkluderer selv med at utvalgene var for små til å kunne si noe om utviklingen blant ungdom i forhold til størrelsen på bostedet (Vorkinn mfl. 1997: 94). De spør seg om endringene i friluftslivet er uttrykk for en moderniseringsprosess med en overgang fra et mer tradisjonelt høstingsfriluftsliv til et mer moderne med mer vekt på individets utfoldelse – og at kanskje hensynet til naturen blir mer underordnet (s. 98).

Bruk av tradisjonelle former for natur og friluftsliv er i spørreskjemaet for *Ung i Norge* 2002 og 1992 dekket gjennom følgende spørsmålsformulering: «Hvor ofte pleier du å gjøre følgende ting? Tenk på den tida på året da det er sesong for de forskjellige aktivitetene.» Det er skilt mellom:

- Gå på skitur i skog og mark
- Gå på fottur i skog og mark
- Gå på bær- eller sopptur
- Dra på fisketur

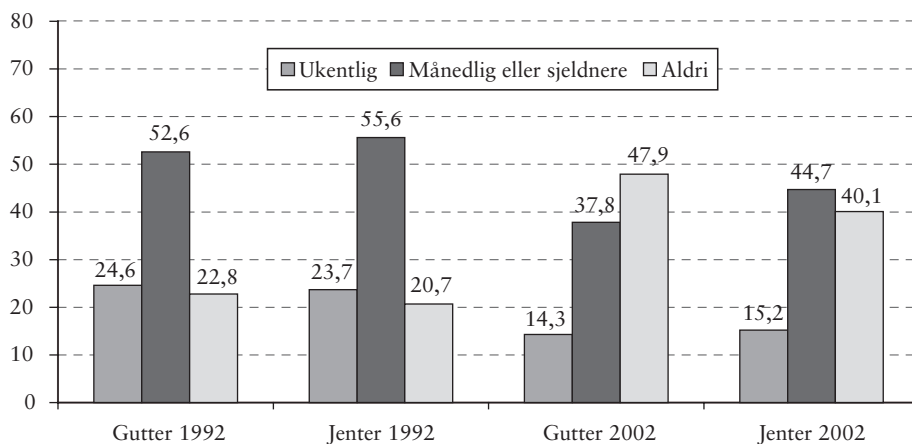
Svaralternativene er «flere ganger i uka», «omtrent en gang i uka», «en eller et par ganger i måneden», «sjeldnere enn en gang i måneden» og «aldri eller nesten aldri». Disse fire utsagnene dekker samtidig både et nytteaspekt ved bruk av naturen og naturen som sted for rekreasjon og kontemplasjon. Hvilke endringer har skjedd fra 1992 til 2002?

Figur 1. Skiturer i sesongen for gutter og jenter - 1992 og 2002

Det har skjedd markerte endringer fra 1992 til 2002. Andelen som er aktive skiløpere, og som er på tur en eller flere ganger i uka, er mer enn halvert både for gutter og jenter. I 1992 var 32 prosent av guttene og 27 prosent av jentene ute på ski en eller flere ganger i uka. Tilsvarende tall for 2002 er 15 prosent og 10 prosent. Andelen som svarer at de er på ski «en eller et par ganger i måneden» eller «sjeldnere enn en gang i måneden», har derimot økt noe både for gutter og jenter. Likevel er tendensen tydelig i retning av at de unge har blitt mer passive. Passiviteten kommer til uttrykk gjennom at flere både av gutter og jenter «aldri eller nesten aldri» har ski på beina. En mulig forklaring kan være dårlige snøvintre og dermed dårligere muligheter og sviktende interesse. Spørsmålet blir om vi finner samme tendens dersom vi ser på andelen som går på fottur i skog og mark.

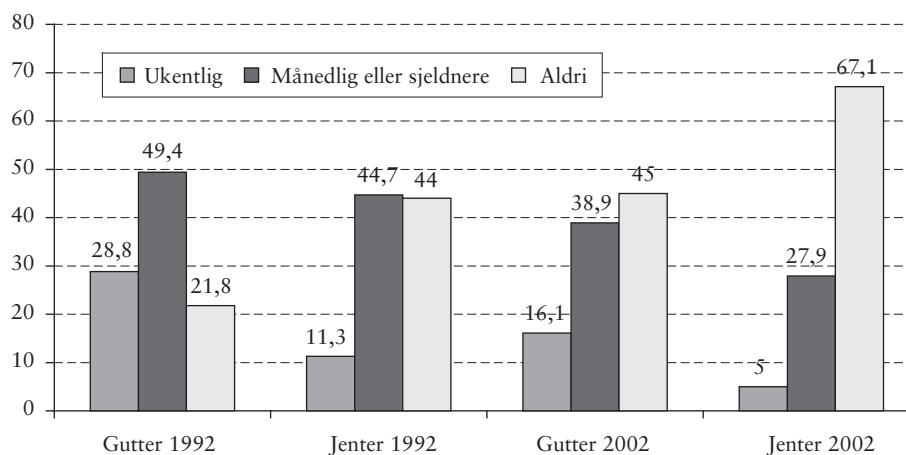
Figur 2. Fottur i skog og mark i sesongen for gutter og jenter – 1992 og 2002

Sammenliknet med skitur er andelen som bruker naturen til fotturer, gått enda tydeligere tilbake. De aktive turgåerne, de som er ute og trasker en eller flere ganger i uka, er i perioden fra 1992 til 2002 redusert fra 25 prosent til 14 prosent for guttene og fra 24 til 15 prosent for jentene. Samtidig har det vært en tydelig nedgang også i gruppa som svarer at de er ute på tur «en eller et par ganger i måneden» eller «sjeldnere enn en gang i måneden». Tilsvarende har andelen som «aldri eller nesten aldri» er på tur, økt fra 23 prosent til 48 prosent blant guttene og fra 21 til 40 prosent blant jentene.

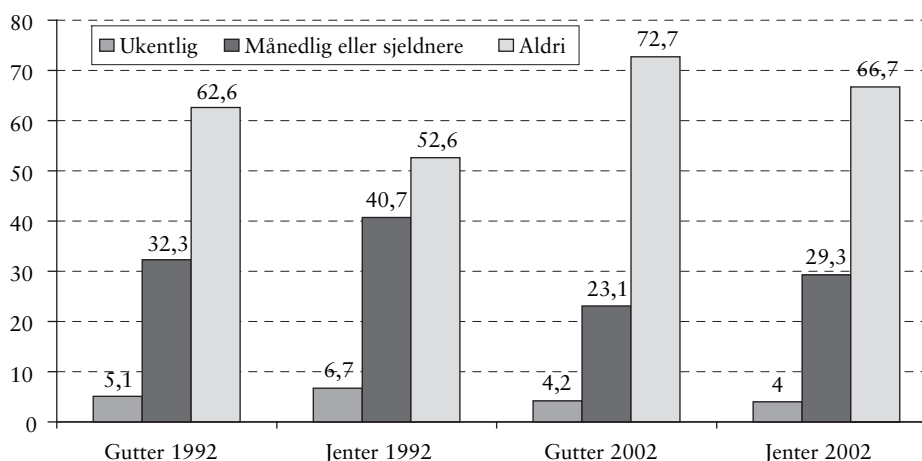
Hvilke endringer finner vi når det gjelder mer entydig nytteorientert bruk av natur fra 1992 til 2002 – her målt gjennom fisketurer og bær- og soppturer?

Figur 3. Fisketur i sesongen for gutter og jenter – 1992 og 2002

I 2002 var 67 prosent av jentene «aldri eller nesten aldri» på fisketur, mot 44 prosent i 1992. Tilsvarende har andelen gutter som «aldri eller nesten aldri» er på fisketur, økt fra 22 prosent i 1992 til 45 prosent i 2002. Endringene er sterke også når vi ser på andelen som er på fisketur en eller flere ganger i uka. For gutter er det en nedgang fra 29 prosent til 16 prosent, og for jentene er nedgangen i tiårsperioden fra 11 prosent i 1992 til 5 prosent i 2002. Følger bær- og sopptur tilsvarende mønster?

Figur 4. Bær- og sopptur i sesongen for gutter og jenter – 1992 og 2002

Igien er det snakk om betydelige endringer. For guttene har andelen som «aldri eller nesten aldri» er på bær- eller sopptur, økt fra 62 prosent i 1992 til 73 prosent i 2002, og for jentene fra 53 prosent i 1992 til 67 prosent i 2002. I første rekke er det andelen som svarer at de er på bær- eller sopptur «en eller et par ganger i måneden» eller «sjeldnere enn en gang i måneden», som har blitt redusert.

Jentene er noe ivrigere til å sanke bær og sopp. Guttene er derimot mer aktive fiskere. De er også i noen grad mer aktive skigåere. Når det gjelder fotturer, er det små forskjeller mellom gutter og jenter. Samlet er konklusjonen at det i denne tiårsperioden har skjedd til dels sterke endringer i ungdomsbefolkningen når det gjelder å utnytte de mulighetene det tradisjonelle natur- og friluftslivet innbyr til. Disse skiftene er så sterke at det er grunn til å reflektere over om det er snakk om endring i kultur, idealer og identitet. For norsk ungdom er det tradisjonelle natur- og friluftslivet ikke i samme grad som tidligere en del av den norske væremåten.

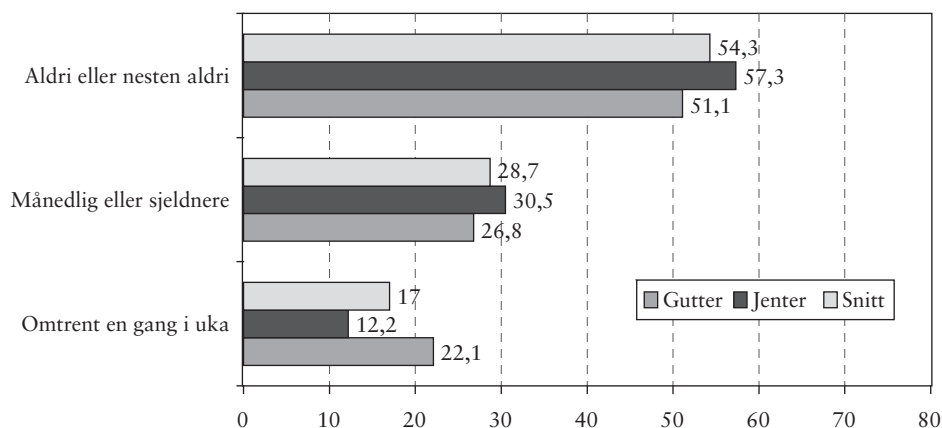
Nye former

I hvilken grad er de tradisjonelle formene for bruk av naturen erstatta av nyere former? Selv om det har vært en tilbakegang blant de tradisjonelle friluftslivsaktivitetene, kan det være at aktivitetsmønstrene blant ungdom endres eller forskyver seg ved at nye aktiviteter delvis overtar for de tradisjonelle. Analyser av friluftslivsspørsmåla fra SSBs levekårsundersøkelse fra 2001 viser at relativt mange ungdommer oppgir at de har drevet med «nye friluftslivsaktiviteter».

Nye friluftslivsaktiviteter omfatter frikjøring på ski ved anlegg og i fjellet, fjellklatring, juvvandring, rafting, elvepadling og skiseiling. 25 prosent i aldersgruppa 16–25 hadde drevet med dette minst en gang siste år, mot 9 prosent i hele befolkningen (Bishcoff og Odden 2003: 233). Blant ungdom er nok snøbrett klart mest utbredt blant de *nye* formene for friluftslivsaktiviteter (Christensen 2001). I 2002-undersøkelsen ble de unge spurt om hvor ofte de hadde kjørt snøbrett.

17 prosent oppgir at de kjører snøbrett en gang i uka eller oftere, 29 prosent kjører snøbrett «månedlig eller sjeldnere», mens 54 prosent kjører snøbrett «aldri eller nesten aldri». Gutter er mest aktive, men det er også mange jenter som kjører snøbrett.

Figur 5. Andelen som kjører snøbrett blant gutter og jenter

De unge aktive snøbrettkjørerne, er de også aktive når det gjelder tradisjonelle former for friluftsliv? Alternativt kan det være slik at snøbrett er et fenomen som har røtter i helt andre ungdomskulturer, og som derfor står fjernt fra den tradisjonelle bruken av naturen. For å undersøke dette er de unge som kjører snøbrett minst en gang i uka, skilt ut som egen kategori. Spørsmålet er om disse unge i større eller mindre grad enn andre unge også driver med de tradisjonelle formene. I og med at guttene er mer aktive snøbrettkjørere, vises her resultatene for guttene. Tendensen går i samme retning for jentene, men er ikke like tydelig.

Tabell 1. Andel gutter som driver med ulike former for tradisjonelt friluftsliv, ut fra hvor ofte de kjører snøbrett (* stjerne viser signifikans)

Tradisjonelle fritidsaktiviteter en gang i uka eller oftere:	Kjører snøbrett minst en gang i uka	Kjører snøbrett sjeldnere enn en gang i uka
Skitur i skog og mark *	24,5	12,5
Fottur i skog og mark *	20,1	12,6
Fisketur *	25,6	13,3
Bær- og sopptur *	10,0	2,5

Tendensen er helt entydig. De unge som ofte kjører snøbrett, utnytter også naturen mer på andre områder. I den utstrekning snøbrettkjøring er repre-

sentativ for de nye formene, er det altså ikke noen motsetning mellom å drive med tradisjonelt friluftsliv og nyere former.

Urbanisering

Det er en utbredt oppfatning at økende urbanisering fører med seg et mer distansert forhold til naturen (Giddens 1996). Storbymenneskets fysiske avskjerming fra naturen i hverdagslivet framstilles ofte som en årsak til et fremmedgjort forhold til naturen. I forlengelsen av en slik forestilling kan vi tenke oss at friluftaktiviteter ikke er så viktige for storbyungdom. Bildet er ikke entydig. Ifølge tidsnyttingsstudier oppholder voksne folk i byer seg mer utendørs enn folk andre steder (Gåsdaal 1993: 33). I storbyromaner som *Beatles* og *Seierherrene* beskrives utflukter til Nordmarka og Lillomarka som betydningsfulle begivenheter for oslogutter. Og i en sammenlikning av ungdomsundersøkelser fra en rekke norske kommuner peker ikke oslungdommer seg ut som spesielt passive (Strandbu 2000: 156).

Et trekk ved storbyen som åpenbart kan ha betydning for forholdet til naturen, er avstanden til naturområder. De aller fleste nordmenn har tradisjonelt bodd i gang- eller i alle fall sykkelavstand til naturen. For ungdom bosatt i større bysentre kreves det derimot, i mange tilfeller, en særlig innsats å velge naturen som fritidsarena. Likevel er det et kjennetegn ved Norge at de aller fleste bor slik at det er lett tilgang til utmark. Eventuelle forskjeller kan derfor også indikere kulturelle skiller.

Finner vi systematiske forskjeller i bruk av natur ut fra hvor den enkelte unge bor langs en akse urban rural? Basert på spørreskjemaet for *Ung i Norge 2002* er bosted delt inn i sju kategorier: «Oslo», «Bergen, Trondheim og Stavanger», «større by fra 50 000 til 100 000 innbyggere», «mindre by fra 15 000 til 50 000 innbyggere», «større tettsted fra 5000 til 15 000 innbyggere», «mindre tettsted» og «bygd eller grend». Det er viktig å være oppmerksom på at de unge selv har plassert seg inn i disse kategoriene. For en ungdom bosatt for eksempel i bykommunen Kongsberg vil det derfor være mulig å oppgi bosted i «bygd eller grend», uten at dette representerer noe logisk brudd. Antallet enheter som inngår i de enkelte kategoriene, varierer fra i underkant av 1000 for Oslo til i overkant av 2000 for dem som oppgir at de bor i bygd eller grend. Aldersspredningen varierer fra 15,8 år til 15,5 år.

Tabell 2. Andel som drar på skiturer i skog og mark når det er sesong, mot bosted

	Ukentlig	Månedlig el. sjeldnere	Aldri, nesten aldri
Oslo	7	26	66
Bergen, Trondheim, Stavanger	12	31	57
Middelstor by	6	26	68
Mindre by	9	32	59
Større tettsted	12	35	53
Mindre tettsted	16	34	50
Bygd eller grend	20	38	43

Ch Sq 339,8, DF = 12, p = ,00

Det er en tydelig tendens i retning av at ungdom som bor på mindre steder, oftere drar på skitur om vinteren. Likevel er det et betydelig antall av de unge, uansett bosted, som aldri eller nesten aldri har tur- eller langrennsski på beina. Generelt samvarierer tendensen til å legge skia på hylla med økende urbanisering. Denne sammenhengen er likevel ikke lineær. Det ser ut til å være minst vanlig å dra på skitur for ungdom som bor i middelstore byer. Samtidig ser det ut til å være langt vanligere å gå på ski for ungdom bosatt i Bergen, Trondheim og Stavanger sammenliknet med Oslo.

Tabell 3. Andel som går fotturer i skog og mark når det er sesong, mot bosted

	Ukentlig	Månedlig el. sjeldnere	Aldri, nesten aldri
Oslo	9	34	57
Bergen, Trondheim, Stavanger	11	42	47
Middelstor by	8	37	55
Mindre by	11	39	49
Større tettsted	15	42	43
Mindre tettsted	16	44	40
Bygd eller grend	25	45	30

Ch Sq 437,1, DF = 12, p = ,00

Mønsteret vi finner for fotturer i skog og mark, likner på det vi fant for skitur. Vanligst er det å gå fottur i skog og mark for de ungdommene som er bosatt i bygd eller grend. Mens 57 prosent av ungdom bosatt i Oslo aldri eller nesten aldri går fottur i skog og mark, gjelder dette for 30 prosent av ungdom bosatt i bygd eller grend. Heller ikke her er sammenhengen lineær langs en akse urban rural. Ungdom bosatt i Bergen, Trondheim og Stavanger går relativt mye på fottur sammenliknet både med ungdom bosatt i Oslo, middelstor by og mindre by.

Tabell 4. Andel som er på bær- eller sopptur når det er sesong, mot bosted

	Ukentlig	Månedlig el. sjeldnere	Aldri, nesten aldri
Oslo	1,5	20,0	78,5
Bergen, Trondheim, Stavanger	4,4	23,8	71,7
Middelstor by	2,4	18,3	79,3
Mindre by	3,2	22,6	74,3
Større tettsted	3,8	27,5	68,7
Mindre tettsted	4,3	29,1	66,6
Bygd eller grend	6,9	35,2	57,9

Ch SQ 256,0 , DF = 12, p = ,00

Igjenn finner vi en fordeling som stemmer godt overens med den vi fant for skitur. Vanligst er det å dra på bær- eller sopptur for ungdom bosatt i bygd eller grend. Minst vanlig er det for ungdom bosatt i middelstor by og i Oslo. Bergen, Trondheim og Stavanger skiller seg igjen ut ved at disse ungdommene bryter en enkel lineær sammenheng langs aksene urban rural. Det er relativt sett vanligere å dra på bær- eller sopptur for ungdom bosatt i Bergen, Trondheim og Stavanger sammenliknet både med Oslo, middelstor by og mindre by.

Tabell 5. Andel som drar på fisketur når det er sesong, mot bosted

	Ukentlig	Månedlig el. sjeldnere	Aldri, nesten aldri
Oslo	4,4	22,3	73,3
Bergen, Trondheim, Stavanger	10,1	33,3	56,6
Middelstor by	6,2	27,9	65,9
Mindre by	7,7	29,3	63,0
Større tettsted	9,6	33,6	56,8
Mindre tettsted	12,9	36,4	50,7
Bygd eller grend	16,4	42,2	41,4

Ch Sq 417,7 , DF = 12, p = ,00

Mønsteret eller fordelingen av ungdom som drar på fisketur, likner svært på de tidligere fordelingene vi har funnet. Igjen er det vanligst å dra på fisketur for ungdom bosatt på mindre steder og spesielt for ungdom bosatt i bygd eller grend. Minst vanlig er det å dra på fisketur for de ungdommene som er bosatt i Oslo. Ungdom bosatt i Bergen, Trondheim og Stavanger bryter den lineære sammenhengen urban rural.

Nærhet til natur påvirker de unges bruk av naturen, enten denne nærheten framtrer som en reint fysisk struktur, eller om nærheten er knytta til grad av urbanisering forstått som en kulturell størrelse. Vi kunne venta at ungdom bosatt på mindre steder i større grad var opptatt av et tradisjonelt nytteaspekt ved bruk av naturen, og at byungdom tilsvarende var mer opptatt av naturen som sted for sport og rekreasjon. Et slikt skille er ikke mulig å etterspore. Bygdeungdom og ungdom bosatt på mindre steder er mer aktive friluftsbukere. Det gjelder på alle de fire områdene som her er undersøkt.

Faktoranalyse basert på disse fire spørsmåla viser fram en sammenhengende dimensjon (Alpha 0,77, forklart varians 60,2 prosent). Det innebærer enkelt forklart at de som går mye på bær- og sopptur om høsten, i større grad enn andre drar på skitur om vinteren. De er samtidig mer aktive turgåere og prøver oftere fiskelykka. Bivariat er korrelasjonene sterke. Mellom skitur og fottur er korrelasjonen hele 0,61. Svakest er korrelasjonen mellom fottur og fisketur og fisketur og skitur (0,38). Til sammenlikning varierer korrelasjonene mellom snøbrettkjøring og disse fire tradisjonelle formene for friluftsliv fra 0,07 til 0,17. I stedet for å se på fotturer i skog og mark, fisketur, skiturer eller bær- og sopptur som enkeltstående fenomener er det

mer relevant å oppfatte tradisjonelt friluftsliv generelt som en størrelse. Fordelingen for de større byene Bergen, Trondheim og Stavanger understreker dette poenget. Ungdom i disse byene var avvikende i forhold til urban ruralaksen på alle de fire spørsmåla om friluftsliv.

Kjønn og sosial klasse

Til slutt skal vi drøfte mer spesifikt konsekvenser av bakgrunnsvariablene kjønn og sosial klasse. Er det slik at effekter av kjønnsvariabelen varierer systematisk ut fra bosted? Det kan tenkes at vi har spesielt sterke maskuline «villmarkskulturer» blant gutter på landsbygda. Dersom det er slik, kan slike kulturer langt på veg ekskludere jenter. Sammenhengen kan være at mens guttene dyrker jakt, fiske, skog og villmarksliv, trekkes jentene mot mer urbane verdier. En slik forskjell vil samtidig kunne være en av flere mulige forklaringer på at jentene i større grad enn guttene synes å forlate landsbygda.

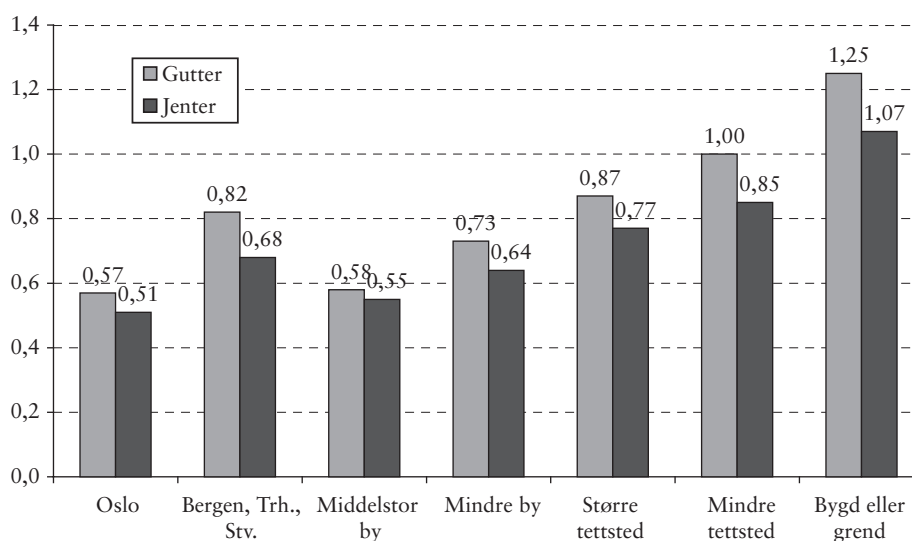
Sosial klasse er viktig å undersøke ut fra at friluftslivet i historisk kontekst tydelig har to røtter. Den ene er forankret i primærnæringer og nytteperspektiv, og den andre i borgerskapets naturromantiske tilnærming. Vi har vist at i ungdomsmiljøene har disse to formene for bruk av naturen smelta sammen til én dimensjon. Likevel kan det være slik at friluftsinteressen som sådan følger tradisjonelle klasseskiller. Ut fra et slikt perspektiv vil vi finne at friluftsliv er mest utbredt blant ungdom med røtter i primærnæringene og blant ungdom fra høyere sosiale lag.

Sosial klasse er definert ut fra en tillemping av opplysninger de unge gir om far og mors yrke. De unge er ikke alltid like presise til å angi yrke. Vi kan som eksempel få svar av typen: «jobber på kontor» eller «i militæret». For å gi et bedre grunnlag for å klassifisere er de unge også bedt om kort å angi hva foreldrene gjør på jobben. Klassifiseringen av yrker er basert på Statistisk sentralbyrås reviderte versjon av ISCO 88. ISCO 88 (Hoffmann 1993) er en ILO-standard bearbeidet for norske forhold og inneholder i prinsippet alle tenkelige yrker. Denne yrkeskodingen er brukt til å operasjonalisere yrker i seks ulike kategorier der det skilles mellom høyere administrative stillinger, mellomlag innafor tekniske og økonomiske yrker, mellomlag innafor sosial og humanistiske yrker, lavere funksjonærer, primærnæringer og arbeidere. Som utgangspunkt er brukt fars yrkesstatus. Der opplysninger om fars yrke mangler, er mors yrke brukt som erstatning.

På basis av de fire spørsmåla om tradisjonelt friluftsliv er det konstruert en sumskåre med verdier fra 0 til 4. Verdien 0 innebærer at den enkelte unge

svarer «aldri eller nesten aldri» på alle de fire spørsmåla om friluftsliv, mens verdien 4 innebærer at den enkelte ukentlig eller oftere driver med alle de fire formene for friluftsliv. Det viser seg at 30 prosent av de unge aldri eller nesten aldri driver med noen former for friluftsliv. Hvordan fordeler friluftslivsaktivitetene seg ut fra kjønn og bosted?

Figur 6. Sumskåre for friluftsliv fordelt ut fra kjønn og bosted

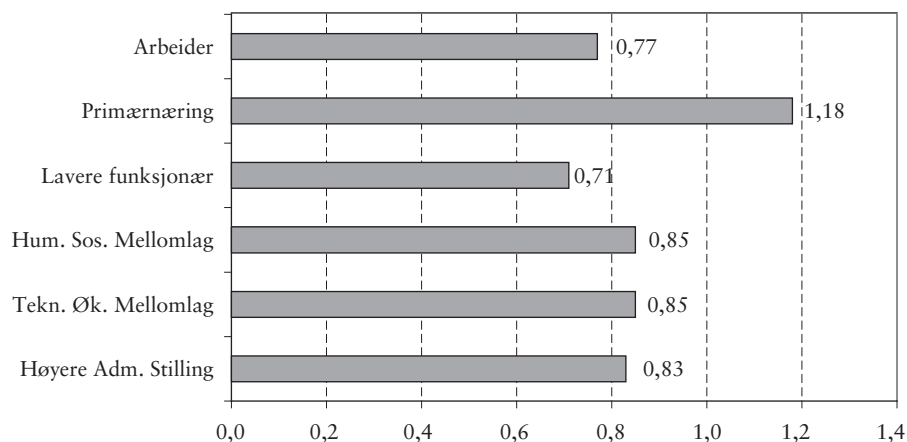

Uansett bostedstype er guttene noe mer aktive brukere av naturen. For Oslo og for middelstor by er forskjellene mellom gutter og jenter ikke signifikante. Dataene viser ingen spesiell tendens til at gutter som bor på mindre steder eller i bygd og grend, i særskilt grad søker seg til skog og mark og på egen hånd dyrker en maskulin villmarkskultur. Tvert om, også jentene på mindre steder er relativt sett storbrukere av naturen. Sammenliknes Oslo med bygd eller grend, finner vi at verdiene på sumskåren for friluftsliv ligger mer enn dobbelt så høyt i bygd og grend både for gutter og jenter.

Ungdom med røtter i primærnæringene er klart mest aktive i bruk og utnytting av naturen. Minst aktive er ungdom fra arbeiderklassen og lavere funksjonærer. Variansanalyse (LSD) viser at det er signifikante forskjeller mellom ungdom fra primærnæringene og alle andre grupper. Mellom humanistisk-sosiale mellomlag, teknisk-administrative mellomlag og høyere administrative stillinger er det ingen signifikante forskjeller. Derimot er alle disse tre grupperingene signifikant forskjellige fra arbeiderungdom og ungdom fra gruppa lavere funksjonærer. Mellom lavere funksjonærer og arbeidere er det

ingen signifikante forskjeller. Vi får altså her en støtte til teorien om friluftslivets klasseforankring – dels i høyere sosial lag, dels i primærnæring.

Figur 7. Verdier på sumskåren Friluftsliv mot sosial klasse

De ulike sosiale kategoriene er ikke tilfeldig fordelt ut fra bosted. For ungdom med bakgrunn i primærnæringene er det rimelig å gå ut fra at disse primært er bosatt i bygd eller grend, eller på mindre tettsted. Tilsvarende er det rimelig å anta at både høyere administrative stillinger, teknisk-administrative mellomlag og humanistisk-sosiale mellomlag er mest tallrike på større steder. De forskjellene vi finner mellom ulike sosiale lag, eller klasser, kan derfor et stykke på veg være en effekt av bosted og ikke av klasseforskjeller. Likevel, kontrollert for bosted holder forskjellene seg mellom ulike sosiale grupper. Ungdom med røtter i primærnæringene bruker naturen mest, mens ungdom fra arbeidermiljø og lavere funksjonærer bruker naturen minst.

Konklusjoner

Sentrale funn kan sammenfattes i følgende fem punkter:

- Tradisjonell bruk av natur til ulike former for friluftsliv har i tiårsperioden fra 1992 til 2002 gått markert tilbake blant norsk ungdom. Dette er i tråd med det Vaage (1999) finner i sin sammenlikning av SSBs levekårsundersøkelse fra 1997 med friluftslivsundersøkelsen fra 1970.

- Ut fra aksens urban rural er det tydelige skiller i hvor mye ungdom bruker naturen til tradisjonelle former for friluftsliv. Ungdom som selv oppgir at

de bor i bygd eller grend, bruker naturen mest, mens ungdom bosatt i Oslo bruker naturen minst. Denne sammenhengen er likevel ikke lineær. Ungdom bosatt i Bergen, Trondheim og Stavanger bruker naturen relativt mye sammenliknet med ungdom som bor både i middelstor by og mindre by.

– Det er et lite, men ikke vesentlig skille mellom gutter og jenter i hvor mye de bruker naturen til tradisjonelle former for friluftsliv. Gutter er mer aktive når det gjelder fotturer og fisketurer, mens jentene oftere er på bær- og sopptur. Selv om samlet omfang av friluftsliv varierer ut fra bosted, finner vi ikke en tilsvarende variasjon mellom kjønnene. I de områdene der guttene er spesielt aktive, finner vi tilsvarende høye nivåer for jentene.

– Det totale omfanget av tradisjonelle former for friluftsliv følger til en viss grad klasseskiller. Ungdom fra høyere sosiale lag og spesielt ungdom med røtter i primærnæringene bruker naturen mest. Ut fra at bruk av naturen har to røtter, i byborgerskapet og i primærnæringene, er dette ikke overraskende.

– Det har vært vanlig å hevde at friluftslivet har to historiske røtter – den ene forankret i matauk og nytte, og den andre i et naturromantisk syn med utspring i byenes borgerskap. Blant dagens ungdom er det ikke relevant å trekke et slikt skille. I stedet for å se på de ulike formene for friluftsliv som isolerte enkeltstående fenomener er det mer relevant å oppfatte det tradisjonelle friluftslivet generelt som en størrelse. Slik bekrefter vår undersøkelse også andre mindre undersøkelser (Kleiven 1992, Aasætre mfl. 1994, Gåsadal 1995).

Om deltaking i de nye formene for friluftsliv representerer en videreføring eller et brudd på friluftslivets kulturelle mening og verdier, er et annet spørsmål (jf. Vorkinn mfl. 2000). Kanskje er populariteten til aktiviteter som snøbrett uttrykk for en mer grunnleggende endring i retning av at individets lek og utfoldelse blir mer sentralt – og at hensynet til, og opplevelsen av, naturen blir mer underordnet (Vorkinn mfl. 1997: 98).

De nyere formene for friluftsliv har andre konnotasjoner, og representerer andre kulturelle uttrykk enn de typisk tradisjonelle. Til snøbrettkjøring er det knytta opplevelse, estetikk og mening med utspring verken i byborgerskap eller primærnæring, men i internasjonale ungdomskulturer. De første snøbrettkjørerne drev med surfing og rullebrett om sommeren og kjørte snøbrett vinterstid. Snøbrett har sine kulturelle røtter i disse andre, eldre brettkulturene og ikke i skisport- eller friluftsmiljøer. Det er derfor snøbrettkulturen, som de andre brettkulturene, gjerne knyttes til individualismen i det høymoderne eller postmoderne. Hedonisme, spenning og en «cool» livsstil er idealer som ofte forbindes til brettssportene. Noen kulturanalytikere mener at «snowboarding has to be the world's trendiest sport» (Burgoyne og Leslie 1997: 107).

Om ungdoms erfaringer med disse nye formene for friluftsliv følger beskrivelsene ovenfor, er langt fra sikkert. Et bredt sett av opplevelser kan være knytta til de samme friluftslivsaktivitetene (jf. Riese og Vorkinn 2002). Funnene i artikkelen tyder på at det her ikke er snakk om noe totalt brudd eller skarpe alternativer som stilles opp mot hverandre. Unge er ikke i en situasjon der de må velge side i noe som kan oppfattes som en kulturkonflikt. Tvert om, unge som kjører mye snøbrett, har en tendens til også å prioritere de tradisjonelle formene for friluftsliv. Konklusjonen er med andre ord at det har skjedd en sammenblanding av de to tradisjonelle formene for friluftsliv og et inntog av nye former som foreløpig bare delvis inngår i meningsrammene til det to tradisjonelle formene.

Noter

1. Fra Aftenposten 3. oktober 1997.
2. Bokas originaltittel er: *Beskrivelse over Bratsbier Amt samt Skien med dens forstæder*. København 1784

Litteratur

- Barthes, R. (1969). *Mytologier*. Oslo: Gyldendal.
- Bischoff, A. og A. Odden (2003). Nye trender i norsk friluftsliv – Utvanning eller forsterking av gamle mønstre og idealer? I *Rapport fra konferansen Forskning i friluft. Øyer 19.–20. november 2002*, s. 231–246.
- Breivik, G. (1978). To tradisjoner i norsk friluftsliv. I *Friluftsliv fra Fridtjof Nansen til våre dager*. Gunnar Breivik (red.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Burgoyne, P. og L. Jeremy (1997). *Board. Surf/Skate/Snow Graphics*. London: Calmann & King Ltd.
- Christensen, O. (2001). *Absolutt snowboard. Studier i sidelengs ungdomskultur*. Doktoravhandling. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo: Unipub.
- Frykman, J. og O. Löfgren (1994). *Det kultiverte mennesket*. Oslo: Pax Forlag.
- Giddens, A. (1996). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Goksøyr, M. (1994). Nasjonal identitetsbygging gjennom idrett og friluftsliv. *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 2/1994.
- Gåsdal, O. (1993). Uteliv i byen. I Kaltenborn, B. og M. Vorkinn (red.): *Vårt friluftsliv. Aktiviteter, miljøkrav og forvaltningsbehov*. Temahefte 3, Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.

- Gåsdal, O. (1995). *Deltakelse i friluftsliv – sosiale mål og fysiske hindringer*. Dr.polit.-avhandling. Universitetet i Trondheim.
- Hoffman, E. (1993). Kartverk for arbeidsmarkedet. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1, 77–88.
- Kelly, J.R. (1977). Leisure Socialization: Replication and Extension. *Journal of Leisure Research*, vol. 9, 121–132.
- Kleiven, J. (1992). *Aktivitetsmønstre i norsk ferie og fritid*. NINA forskningsrapport 33, Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Macnaghten, P. og J. Urry (1998). *Contested Natures*. London: Sage.
- Nedrelid, T. (1992). Friluftslivet og vår nasjonale selvforståelse. *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 3/1992.
- Nedrelid, T. (1993). *Ut på tur: på nordmanns vis*. Oslo: Cappelen.
- Riese, H. og M. Vorkinn (2002). The production of meaning in outdoor recreation: A study of Norwegian practice. *Norwegian Journal of Geography*, vol. 56, 1–8.
- Rossow, I. og A.K. Bø (2003). *Metoderapport for datainnsamlingen til Ung i Norge 2002*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Scott, D. og K.W. Feren (1998). Adolescent and Adult Leisure Patterns: A reassessment, *Journal of Leisure Research*, vol. 30, nr. 3, 319–330.
- Seippel, Ø. (1995). *Fra natur til handling. En empirisk analyse av forholdet mellom natursyn, forbruk og politisk atferd*. Oslo: Alternativ framtid.
- Skirbekk, G. (1984). Nasjon og natur. Et essay om den norske væremåten. I *Ord. Essay i utval*. Oslo 1984.
- Skogen, K. (1993). *Ungdom, friluftsliv og organisasjoner*. Ungforskrapport nr. 3/96. Oslo: Program for ungdomsforskning Norges forskningsråd.
- Strandbu, Å. (2000). *Storbyungdom og natur*. NOVA-rapport 14/00. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Strumse, E. (1994). Psykososial forskning om miljøvern: Vårt behov for natur og hvordan vi kan ta vare på den. I J. Kleiven (red.): *Et forskningsprogram blir til – rapport fra det første programseminaret om Miljøbetinget livskvalitet*. Norges forskningsråd.
- Vestel, V. (1996). *Rena leir – oppvekstmiljøet i Åmot: ungdomskulturer i lokalsamfunnet før militærleiren etableres*. Oslo: Program for ungdomsforskning, Norges forskningsråd.
- Vorkinn, M., Ø. Aas og J. Kleiven (1997). *Friluftslivsutøvelse blant den voksne befolkningen – utviklingstrekk og status i 1996*. ØF-rapport nr. 07/1997. Lillehammer: Østlandsforskning.
- Vorkinn, M., J. Vittersø og H. Riese (2000). *Norsk friluftsliv – på randen av modernisering*. ØF-rapport nr. 02/2000. Lillehammer: Østlandsforskning.

- Vaage, O.F. (1999). Ut på tur. *Samfunnsspeilet* 4/1999.
- Witoszek, N. (1998). *Norske naturmytologier. Fra Edda til økofilosofi*. Oslo: Pax Forlag.
- Yoesting, D.R. og D.L. Burkhead (1973). Significance of childhood experience on adult leisure behavior: An explanatory analysis. *Journal of Leisure Research* 5, 25–36.
- Øia, T. (1994). *Norske ungdomskulturer*. Hamar: Opplandske bokforlag.
- Østerberg, D. (1998). *Arkitektur og sosiologi i Oslo – en sosiomateriell fortolkning*. Oslo: Pax Forlag.
- Østerberg, D. og F. Engelstad (1995). *Samfunnsformasjonen. En innføring i sosiologi*. Oslo: Pax Forlag.
- Aasetre, J., J. Kleiven og B.P. Kaltenborn (1994). *Friluftsliv i Norge – Motivasjon og adferd*. Lillehammer: NINA Oppdragsmelding 309.

English summary

With data from two general population studies of 13–19 year-old Norwegians, «Young in Norway 1992» and «Young in Norway 2002» this article describes changes in Norwegian young people's relations to the traditional ways of outdoor recreation like cross country skiing, fishing trips, picking mushrooms and berries and walking tours. Further, some distinctions along three dimensions: gender, social class and urbanization, is described. The conclusion is that traditional outdoor recreation is reduced among Norwegian youth during the ten year period from 1992 to 2002. Another conclusion is that new forms of outdoor recreation like snowboard seem not to collide with the traditional forms, since many of the snowboard riders are familiar with the traditional forms.